

TIJORATNI RIVOJLANTIRISHDA KIBERXAVFSIZLIK ARXITEKTURASI, STRATEGIYASI VA SIYOSATINING O'RNI

Shazadayev Farxad Alim o'g'li

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti o'qituvchisi

Norxodjayeva Sabina Azbarali qizi

Axborot texnologiyalari fakulteti talabasi

Annotatsiya: Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyotning kengayishi va biznes jarayonlarining tobora axborot texnologiyalariga bog'liqligi sababli kiberxavfsizlik tijoratni rivojlantirishda muhim omillardan biriga aylangan. Mazkur maqolada kiberxavfsizlikning arxitektura, strategiya va siyosati tijoratda qanday rol o'ynashi va ushbu yo'nalishlarni rivojlantirish zarurati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Kiberxavfsizlik arxitekturasi, Tijorat arxitekturasi, Axborot arxitekturasi, Ilovalar arxitekturasi, Infrastruktura arxitekturasi, Xavfsizlik arxitekturasi, Kiberxavfsizlik siyosati.

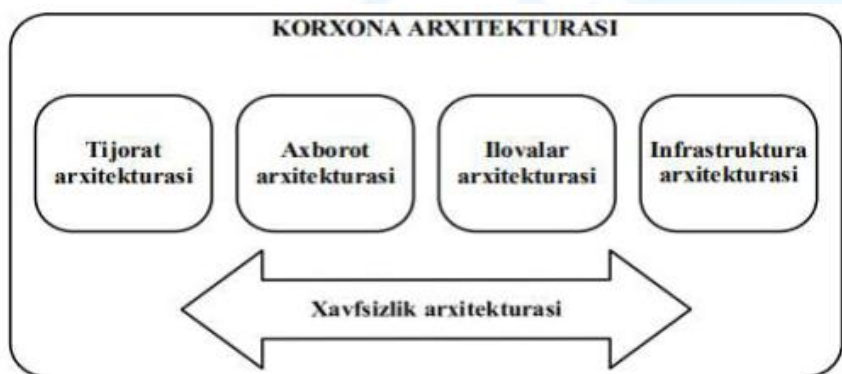
Zamonaviy tijorat oldida murakkab masalalar to'plami ko'ndalangki, beqaror iqtisodiy vaziyatda ularning dolzarbligi yanada oshadi. Bunday masalalarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- daromadning oshishi;
- o'zgaruvchi vaziyatlarga reaksiya tezligining oshishi;
- harajat va chiqimlarning pasayishi;
- innovatsiyaning tezlashishi;
- bozorga mahsulot va xizmatlarni taqdim etish vaqtining qisqarishi;
- buyurtmachilar va sheriklar xolisligining oshishi;
- raqobatlik qobiliyatining oshishi;
- me'yoriy talablarga moslikni ta'minlash.

Yuqorida keltirilgan barcha masalalarni yechishda korxonalar

arxitekturasidan foydalaniladi (1-rasm). Korxonalar arxitekturasi prinsiplar, yondashishlar va texnologiyalar naborini shakllantirishga imkon beradiki, ular tashkilotning joriy holatini hisobga olgan holda uning kelgusi transformasiyasi, o'sishi va rivojlanishi asosini belgilaydi.

1-rasm. Korxonalar arxitekturasi va uning boshqa arxitekturalar bilan bog'liqligi

Hozirda bunday arxitekturalarni yaratishda bir necha yondashishlarmavjud, masalan TOGAF, Zachman Framework, FEAF, DoDAF va h. Ammo, qaysi bir yondashish tanlanmasin, hozirgi sharoitda axborotdan va axborot tizimidan foydalanmay rivojlanish mumkin emas.

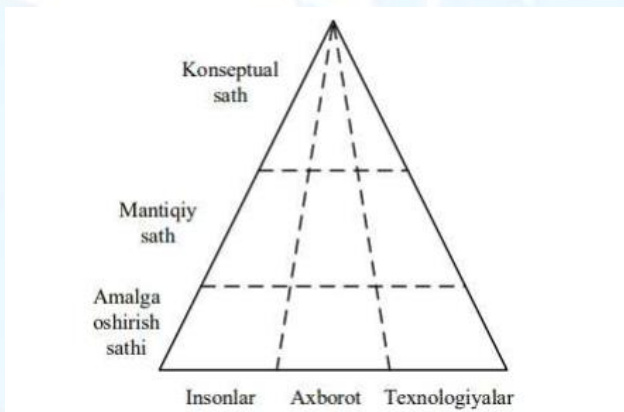
Axborot va axborot tizimlari nafaqat tijoratdagi har qanday o'zgarishlarni madadlaydi, balki ularni oldindan sezadi, ularga oldindan tayyorlanadi, ba'zi xollarda esa yangi tijorat-imkoniyatlarining paydo bo'lishiga yordam beradi. Biroq tijorat doimo istalgancha rivojlanmaydi. Bunda ma'lumotlarning sirqib chiqishi, axborot texnologiyalari infrastrukturasini elementlarining ishdan chiqishi va h. bilan bog'liq axborot operatsion risklar anchagina rol o'ynaydi. Hozirgi va kelajak risklarga tayyor bo'lish uchun korxonaning boshqa arxitekturalari bilan uzviy bog'langan axborotxavfsizligi arxitekturasi zarur.

Kiberxavfsizlik arxitekturasi jarayonlarni, inson rolini, texnologiyalarni va turli xil axborotni tavsiflaydi, hamda zamonaviy korxonaning murakkabligini va o'zgaruvchanligini hisobga oladi. Boshqacha aytganda, kiberxavfsizlikning arxitekturasi tashkilotning hamda u bilan bog'liq boshqa komponentlar va interfeyslarning istalgan axborot xavfsizligi tizimi xolatini tavsiflaydi. Bunda axborot xavfsizligi arxitekturasi tijoratning joriy va eng muhimi, kelgusidagi

ehtiyojini akslantiradi.

Odatda arxitekturaning 3 ta sathi ajratiladi – konseptual, mantiqiy va amalga oshirish (texnologik). 2-rasmda bunday arxitektura keltirilgan bo'lib, odatda texnologiyalar jihatidagi qismi xavfsizlik xizmati nazoratidan chetda qoladi.

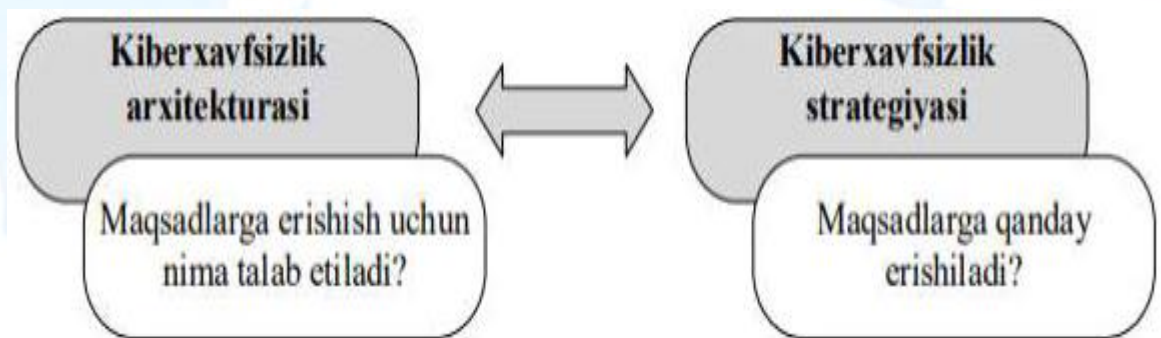
2-rasm. Kiberxavfsizlik arxitekturasi

Joriy holatdan qanday qilib yangi, mukammalroq va quyilgan maqsadlarga

mos holatga o'tish mumkin? Buning uchun strategiya, ya'ni quyilgan maqsadlarga erishish uchun harakat yo'nalishi mavjud.

Strategiya – korxonaning davomli muvaffaqiyat bilan faoliyat yuritishini ta'minlashga mo'ljallangan strukturalangan va o'zaro bog'langan harakatlar to'plami. 4.3-rasmda arxitektura bilan strategiyaning o'zaro bog'liqligi keltirilgan.

Strategiya kiberxavfsizlik arxitekturasi ko'rinishidagi maqsadga ega bo'lgan holda unga erishishning optimal yo'lini belgilaydi.

3-rasm. Arxitektura bilan strategiyaning o'zaro bog'liqligi

Ko'pincha strategiya va arxitektura tushunchalarini farqlamay arxitektura

tavsifini o'z ichiga olgan kiberxavfsizlik strategiyasi ishlab chiqiladi. Bu unchalik to'g'ri emas, chunki arxitektura, ya'ni maqsadlar vaqt o'tishi bilan o'zgarishligi, bu maqsadlarga erishishdagi strategiya esa tashqi va ichki omillarga bog'liq holda jiddiy o'zgarishi mumkin. Strategiya va arxitektura bitta hujjatda tavsiflansa, strategiya o'zgarishida arxitekturani ham o'zgartirishga to'g'ri keladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Kiberxavfsizlik arxitekturasi, strategiyasi va siyosati tijorat tashkilotlarining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bu yo'nalishdagi samarali choralar nafaqat tashkilotning moliyaviy va axborot xavfsizligini ta'minlaydi, balki uning raqobatbardoshligini oshiradi va mijozlar ishonchini mustahkamlaydi. Shunday ekan, kiberxavfsizlik masalalariga e'tibor qaratish tijorat sohasidagi har qanday tashkilot uchun strategik ahamiyatga ega

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.K. Ganiyev, A.A. Ganiyev, Z.T. Xudoyqulov. Kiberxavfsizlik asoslari: o'quv qo'llanma, -T.: "Nihol print" OK, 2021. - 224 b.
2. S.K. Ganiyev, M.M. Karimov, K.A. Tashev; Axborot xavfsizligi: darslik/ O'z R Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, TATU. - Qayta nashr. - T.: Fan va Texnologiya, 2017. - 372 b.
3. Ф.А Шазадаев. Внедрение систем электронного документооборота в образовательный процесс - Юность и знания- гарантия успеха, 2014

